

1. ЗАГАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ

*Н. П. Крейдун, О. А. Невоенна,
Л. М. Яворовська*

Від першокурсника до випускника: особливості навчальної мотивації

Розглянуто проблему навчальної мотивації студентів; визначено специфічні особливості навчальної мотивації студентів на початку (1 курс) та наприкінці (4 курс) навчання у закладі вищої освіти; зроблено висновки про відмінності навчальної мотивації студентів означених груп.

Ключові слова: навчальна мотивація студентів, внутрішні та зовнішні мотиви, амотивація.

Для сучасного світу важливо аби майбутній фахівець був активним, компетентним, розумів всі тонкощі обраної ним сфери діяльності, до того ж, мав бодай початкові знання з інших галузей. Щоб підготувати спеціаліста зі згаданими характеристиками, потрібно створити такі умови, під час яких рівень навчальної активності та мотивації студента буде найвищим. Але перед цим потрібно зрозуміти, які саме структури навчальної мотивації студентів є провідними, чому краще приділити увагу, аби забезпечити найвищий рівень навчальної мотивації студентів, зрозуміти, яким чином змінюється мотивація впродовж навчання та які відмінності існують у структурі навчальної мотивації студентів, котрі лише переступили поріг закладу вищої освіти, та тих, хто вже не перший рік навчається в університеті.

Навчальна мотивація – «... окремий вид мотивації, включеної в навчальну діяльність». Як і будь-який інший вид мотивації, навчальна мотивація – системна і характеризується, в першу чергу, спрямованістю, стійкістю і динамікою [1].

Мотиви, на які спирається майбутній студент під час вибору своєї професії, дуже часто можуть вплинути на подальше його ставлення до навчання. Якщо студент самостійно обирає професію, відчуває зацікавленість та розуміє, що має певні здібності та потенціал, який може розкритися саме в цій сфері, опановує певний матеріал та готується до роботи, прислухається до власних відчуттів та думок, то мотивація такого студента на початку свого навчання здебільшого буде зумовлена внутрішніми факторами.

Отже, навчальна мотивація – це один з видів мотивації, яка стосується сфери взаємодії студента та його навчальної діяльності. В її основі виділяють дві провідні групи мотивів: внутрішні та зовнішні. Серед зовнішніх мотивів дуже часто провідними є мотиви престижу, успіху, можливості спілкування з новими людьми тощо. А серед внутрішніх головними є пізнавальні мотиви, а також мотиви творчої, професійної реалізації тощо.

Проблема навчальної мотивації студентів більшою мірою є визначеною тим, що студенти переважно орієнтуються на зовнішні чинники під час навчання, не відчують єдності з тією діяльністю, яку вони виконують, їх складно зацікавити предметами, які вони вивчають в університеті. Тому створення умов для творчої реалізації, зацікавленості, стимуляція активності, спрямованої на результат, формування позитивного образу професії та надання можливостей студенту розкрити себе, проявити власну компетентність та самостійність під час вирішення навчальних завдань є важливою задачею педагогів у закладі вищої освіти.

Дослідження складалося з етапів, кожен із яких був зорієнтований на вивчення особливостей навчальної мотивації.

Перший етап дослідження полягав у визначенні соціально-демографічних характеристик, для чого нами було складено спеціальний бланк. У цьому бланку досліджуваний повинен був занести інформацію про своє ім'я, вік, стать, факультет, курс навчання, хобі та інтереси.

Другий етап – комплекс методик визначення навчальної мотивації. Він включає в себе: проведення методики семантичного диференціалу Ч. Осгуда [8]. Тестів: дослідження спрямованості навчальної мотивації Т. Д. Дубовицької [3], мотивації учіння студентів педагогічного ЗВО за М. В. Овчинниковим, С. О. Пакуліним та С. М. Кетько [7], вивчення мотивів навчальної діяльності А. О. Реана та В. О. Якуніна [6], шкала академічної мотивації Т. О. Гордєєвої, О. А. Сичова і Е. Н. Осина [2] та вивчення мотивації навчання у ЗВО Т. І. Ільїної [4].

За допомогою цих шести методик проводилося дослідження навчальної мотивації студентів 1 та 4 курсів, які навчаються на різних факультетах університету. Для статистичної обробки результатів були використані методи математичної статистики, метод Спірмена та метод Мана-Уїтні.

Було зафіксовано зв'язок між параметрами навчальної мотивації у студентів першого курсу.

Для них характерний підвищений рівень навчальної, пізнавальної, професійної мотивації. Вони зацікавлені у тому, що з ними трапляється, що саме надає їм процес та результат навчання. Вони активно беруть участь у процесі навчання, підтримуючи тим самим своє бажання до саморозвитку, самоповаги, творчої та професійної реалізації.

Головним фактором мотивації для першокурсників є престижність власного вибору. Навчання відкриває для них новий світ професії, знайомств, дорослого життя. Наявність високого рівня мотиву престижу, зовнішніх реально діючих мотивів навчання та вступу до закладу вищої освіти дає нам змогу припустити, що першокурсники дивляться на все крізь «рожеві окуляри», їхнє уявлення про себе як про студентів є дещо наївним, що є природним на початку навчання, бо студенти лише адаптуються до нових соціальних умов та самостійного життя.

Студенти-першокурсники керуються внутрішньою мотивацією, яка проявляється у зацікавленості, бажанні самих студентів пізнавати та вивчати нове, в обранні професії, надиханні до нових звершень та активній позиції самих студентів, високих показниках пізнавальних, навчальних мотивів, прагнення до саморозвитку, нових досягненнях та творчої і професійної реалізації.

Першокурсникам також властива орієнтація на зовнішні мотиви, а саме престижу, зовнішню атрибутику професії. Зовнішня мотивація спирається на ті умови формування образу майбутньої професії та уявлень про навчання у ЗВО, що в минулому вплинули на вибір студентів свого подальшого професійного становлення. Вона також впливає на умови навчання та вміння педагогів зацікавити та захопити студентів новим матеріалом.

Для студентів 4 курсів є важливими професійні, навчально-пізнавальні мотиви, творча та професійна реалізація, престижність виконуваних дій та престижність факультету, на якому вони навчаються, робота у ситуаціях творчої свободи, виконання практичних дій та здобутті практичних навичок, які могли б допомогти студентам стати більш компетентними фахівцями.

Проте можемо також констатувати, що для четвертокурсників є характерним прояв мотиву уникнення, високі показники амотивації, що проявляється у дещо зниженому інтересі до навчання, орієнтування на зовнішній контроль, який би міг стимулювати та підтримувати студентів у процесі навчання, втраті великого ступеня прояву активності та зниженні привабливості навчання у закладі вищої освіти. Студенти вже давно осягли всі реалії, пов'язані з обраною професією, вони стикалися з різними труднощами, які постійно супроводжують навчання, – це призвело до того, що вони вже не переживають захоплено сам процес навчання, а намагаються у будь-який спосіб уникнути його.

Головним фактором мотивації для студентів четвертого курсу є професійна реалізація себе, відчуття вірності власному вибору професії, пошук себе в цій професії, що виявляється у високих показниках професійних мотивів та їхньою пов'язаністю з іншими сферами життя (особистісною, міжособистісною тощо). Ми робимо припущення, що студенти наприкінці навчання у ЗВО вже зіткнулися з усіма реаліями, які пов'язані зі специфікою навчання, власним вибором, труднощами, – це приводить до того, що у четвертокурсників зміщується акцент із навчання на ті сторони життя особистості, які допоможуть майбутнім випускникам відчувати себе такими, які набули безліч важливих у житті компетенцій.

Отже, нами були зафіксовані відмінності в особливостях навчальної мотивації студентів на початку та наприкінці навчання у ЗВО.

Першокурсникам властивий значно вищий рівень прояву зовнішніх реально діючих мотивів навчання, навчально-пізнавальних мотивів та мотивів престижу, високий ступінь зацікавленості у навчанні та низький рівень

амотивації. Зовнішня орієнтація навчальної мотивації проявляється у формуванні образу престижності, бажаності та зовнішньої привабливості навчання у закладі вищої освіти, вони не можуть замислюватися про те, що саме ховається за «фасадом» професії, які особливості та складнощі навчання їх чекають, вони лише бачать зовнішню привабливу атрибутику і вважають, що успішне навчання у ЗВО дозволить їм реалізувати усі уявлення про обрану професію.

Студентів першого курсу відрізняють внутрішньо орієнтована навчальна мотивація, яка проявляється у високому ступені зацікавленості у навчальному процесі, активності під час пізнання та засвоєння навчального матеріалу, бажанні здобути якомога більший обсяг знань. Першокурсникам цікаво все: розпочинаючи від нових умов навчання, відчуття дорослості та самостійності – до вивчення усього, що стосується майбутньої професії, саме тому їм не властиві високі показники за рівнем амотивації.

Студентів четвертого курсу характеризують значно вищий рівень амотивації та низькі показники за мотивом престижу, навчально-пізнавальними мотивами, зовнішніми реально діючими мотивами навчання та проявом активності у сфері навчання. Вони недостатньо зацікавлені у навчанні, що виявляється у виконанні зовнішніх формальних обов'язків, відчують вже повністю на собі принади студентського життя та навчання у ЗВО, бачать, що не всі їхні очікування від навчання та професії справдилися.

Окрім цього, четвертокурсникам є притаманним пошук себе, їхня навчально-пізнавальна мотивація є більш вибірковою та орієнтованою на вивчення конкретних запитів, що стосуються професії. Оволодіння професією та становлення професійної компетентності вони вже менше пов'язують з навчанням у закладі вищої освіти, а більше орієнтуються на те, що можуть отримати поза межами ЗВО, завдяки власним зусиллям, що може призвести до зниження інтересу до навчання та пошуку себе поза його межами.

Таким чином, проведене нами дослідження показало таке.

- Навчальна мотивація виявляє себе в умовах навчальної діяльності, орієнтуючи студентів як на зовнішні атрибути навчання, так і на внутрішню мотивацію, яка проявляється у привабливості, активності та зацікавленості до навчання самих студентів [5].

- Зафіксовано зв'язок між параметрами навчальної мотивації у студентів на початку та наприкінці навчання; в кожній із зазначених груп проявляються специфічні особливості зв'язку, що описує специфіку кожної.

- Студентам перших курсів властивий значно вищий рівень навчально-пізнавальної мотивації, прояв активності, мотиву престижу та значно нижчий рівень амотивації. Першокурсники, ще не зіткнувшись і не осягнувши усіх особливостей навчання в межах обраної професії, ще дивляться на це все крізь «рожеві окуляри», у них склався лише ідеальний образ професії, студентського життя на основі зовнішньої інформації – і вони ще не встигли

побачити за цим образом щось реальне. Їм подобається навчатися, дізнаватися щось нове, першокурсники зацікавлені у самому процесі навчання.

- У студентів 4 курсу виявлено значно вищий рівень амотивації та значно нижчі показники за такими параметрами, як навчально-пізнавальна мотивація, прояв активності, мотив престижу. Четвертокурсники розуміють як складнощі та особливості навчання, так і складнощі та особливості обраної професії. Вони реально оцінюють власні можливості та ті можливості, які надаються в закладі вищої освіти, більше спрямовані на пошук себе поза його межами, на становлення себе професіоналом в обраній сфері, але вже меншою мірою вони спираються на процес навчання у ЗВО, який вже не є єдиним фактором у розвитку себе як фахівця. Результати дослідження можуть бути використані кураторами академічних груп для обґрунтованого та зваженого підходу до студентів, які навчаються на різних курсах із метою удосконалення виховної роботи.

Література

1. Бугрименко А. Г. Внутренняя и внешняя учебная мотивация студентов пед. вузов / А. Г. Бугрименко // Психологическая наука и образование. – 2006. – № 4. – С. 51–60.

2. Гордеева Т. О. Опросник «шкалы академической мотивации» / Т. О. Гордеева, О. А. Сычев, Е. Н. Осин // Психологический журнал. – 2014. – Т. 35, № 4. – С. 96–107.

3. Дубовицкая Т. Д. Методика диагностики направленности учебной мотивации / Т. Д. Дубовицкая // Психологическая наука и образование. – 2002. – № 2. – С. 42–45.

4. Ильина Т. И. Методика изучения мотивации обучения в вузе [Электронный ресурс] / Т. И. Ильина – Режим доступа : <http://testoteka.narod.ru/ms/1/05.html>.

5. Климчук В. О. Внутрішня мотивація учбової діяльності молоді: теорія, методика, програма розвитку : монографія / В. О. Климчук, В. В. Горбунова. – Житомир : вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. – 110 с.

6. Методика для диагностики учебной мотивации студентов (А. А. Реан и В. А. Якунин, модификация Н. Ц. Бадмаевой) // Бадмаева Н. Ц. Влияние мотивационного фактора на развитие умственных способностей : монография. – Улан-Удэ, 2004. – 280 с. – С. 151–154.

7. Пакулина С. А. Методика диагностики мотивации учения студентов педагогического вуза / С. А. Пакулина, С. М. Кетько // Психологическая наука и образование. – 2010. – № 1. – С. 1–11.

8. Серкин В. П. Психосемантика : учебник и практикум для бакалаврата и магистратуры / В. П. Серкин. – Москва : Юрайт, 2016. – 318 с. – С. 178–183.